

Toekomstscenario's: De nieuwe digitale leer- en werkomgeving voor studenten en docenten in 2020

Werkwijze en methode

Inhoudsopgave

Voorwoord	3	
1	Inleiding op de scenariostudie	4
1.1	Achtergrond	4
1.2	Het doel van de studie	4
1.3	De projectgroep	4
1.4	Werkwijze	4
2	Beschrijving van fase 1 en 2	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Fase 1: Analyse van toekomstige trends	6
2.3	Fase 2: Ontwikkeling van de scenario's	7
3	Drijvende krachten en scenario's	8
3.1	Inleiding	8
3.2	De drijvende krachten	8
3.3	De scenario's	13
4	Hoe verder: fase 3	15
4.1	Evalueren en beleidsadviezen opstellen	15
Bijlage I		16
Bijlage II		17

Voorwoord

De digitale leer- en werkomgeving. Een onderwerp met een toekomstvisie?

Deze vraag kunnen wij met een volmondig ja beantwoorden! De afgelopen 11 maanden is gebleken dat dit onderwerp zorgt voor veel discussie, dilemma's, onzekerheden, voor- spelbaarheden en ook wel eensgezindheid. Dit alles in een traject waarin SURFfoundation samen met de Nederlandse hogeronderwijsinstellingen scenario's heeft ontwikkeld voor "De nieuwe leer- en werkomgeving van studenten en docenten in 2020".

Scenario's die niet tot stand zouden zijn gekomen zonder de medewerking van meer dan 300 mensen uit 20 Nederlandse hogeronderwijsinstellingen. Onze dank gaat uit naar hun creatieve, scherpzinnige en visionaire bijdragen.

Een aantal van deze betrokkenen willen we echter ook graag persoonlijk bedanken. Het betreft hier de leden van de projectgroep: Marc Dupuis, Gerdien Jansen, Ferry van der Pal en Johan Vesseur. Samen met Desirée van de Bergh, Hans Bronkhorst, Keith Russell, Frits Simon, Jan Sniijders, Nicolai van der Woert en Marij Veugelers vormden ze ook de schrijfgroepen die ervoor gezorgd hebben dat al het creatieve uit de brainstormsessies ook aan het papier is toevertrouwd.

Dank gaat ook uit naar Marco Snoek en Michiel Bouwens, onze scenario-deskundigen en procesmoderatoren. Niets is leuker dan met een groep te brainstormen over een vraag als "Stel u wordt wakker in 2020, hoe ziet uw dag er dan uit? Wat doet u zoal?" De antwoorden op deze vraag waren vaak het begin van een discussie over toekomstbeelden. Beelden over 2020; beelden waarin heel sterk naar voren kwam dat het nog steeds gaat om het elkaar ontmoeten, het met elkaar samenwerken om een doel te bereiken.

Dat is dan ook hetgeen wat de hogeronderwijsinstellingen en SURFfoundation de afgelopen 11 maanden hebben gedaan; samenwerken aan toekomstscenario's. Een samenwerking waar zeker een vervolg op komt!

Namens SURFfoundation,
Petra Boezeroy, Jocelyn Manderveld, Eric Kluijfhout en Ronald Ham

1 Inleiding op de scenariostudie

1.1 Achtergrond

SURFfoundation (de Platforms ICT & Onderwijs en ICT & Organisatie) heeft het initiatief genomen om samen met de Nederlandse hogeronderwijsinstellingen te werken aan de ontwikkeling van toekomstscenario's voor het hoger onderwijs. Het overkoepelende thema van de toekomstscenario's is: "De nieuwe leer- en werkomgeving van studenten en docenten in 2020". De keuze voor dit thema is mede ingegeven door de resultaten van de conferentie "Over de grenzen van de ELO", die de afgelopen jaren driemaal is georganiseerd door de Platforms ICT & Onderwijs en ICT & Organisatie.

Tijdens de "Over de Grenzen van de ELO" conferentie in september 2007 werd een toekomstperspectief op het Amerikaanse hoger onderwijs gepresenteerd door Richard Katz (vice-president Educause). Deze presentatie leidde tot interessante discussies over het hoe en wat rondom de digitale leer- en werkomgeving van de toekomst. Een onderwerp dat bij veel, zo niet alle, hogeronderwijsinstellingen in Nederland een punt van discussie is. Een onderwerp ook, waarbij veel factoren een rol spelen. Factoren die niet alleen te maken hebben met de technische en onderwijskundige ontwikkelingen, maar ook afhankelijk zijn van de algemene ontwikkelingen binnen het hoger onderwijs. Antwoorden op vragen zoals "wat zijn de effecten van en toenemende internationale component in de opleiding" of "wat zijn de consequenties van de trend richting de prosuming in plaats van consuming" kunnen van invloed zijn op de toekomstige inrichting van de digitale leer- en werkomgeving.

Bovenstaande was voor de Platforms ICT & Onderwijs en ICT & Organisatie van SURFfoundation de start voor het opzetten van een project gericht op de ontwikkeling van toekomstscenario's voor de digitale leer- en werkomgeving voor studenten en docenten. Het jaar 2020 was daarvoor een mooi ijkpunt; redelijk ver weg, maar nog te overzien.

1.2 Het doel van de studie

Het doel van de scenariostudie is om te komen tot vier toekomstscenario's die voor zowel SURFfoundation als voor hogeronderwijsinstellingen ondersteunend zijn aan toekomstig te vormen beleid op het gebied van de nieuwe leer- en werkomgeving voor studenten en docenten.

1.3 De projectgroep

Om tot de ontwikkeling van de scenario's te komen is een projectgroep ingesteld. De projectgroep bestaat uit:

- Platform ICT en Onderwijs: Petra Boezeroy, Jocelyn Manderveld
- Platform ICT en Organisatie: Eric Kluijfhout, Ronald Ham
- Haagse Hogeschool: Ferry van der Pal
- Hogeschool Zuyd: Johan Vesseur
- Universiteit van Amsterdam: Gerdien Jansen
- Universiteit Leiden: Marc Dupuis

De projectgroep is ondersteund door scenariodeskundigen Marco Snoek en Michiel Bouwens (beide HvA).

1.4 Werkwijze

De ontwikkeling van scenario's voor de digitale leer- en werkomgeving in 2020 vindt in een aantal fases plaats. Kort samengevat, ziet de methode om tot de toekomstscenario's (Snoek, 2006) te komen er als volgt uit:

1. Fase 1: Een analyse van toekomstige trends
  - Brainstormen over visies op toekomst
  - Trends onderzoeken
  - Drijvende krachten kiezen
2. Fase 2: Ontwikkeling van de scenario's
  - Scenariosjabloon maken
  - Scenario's ontwikkelen
  - Scenario's presenteren
3. Fase 3: Terugblik op de ontwikkelde toekomstscenario's
  - Scenario's evalueren
  - Beleidsadviezen opstellen

Een schematische weergave van de fases is opgenomen in bijlage I.

In deze notitie zijn de resultaten opgenomen van de eerste twee fases van de scenario-ontwikkeling. Fase drie is van start gegaan tijdens de SURF Onderwijsdagen van 11 en 12 november 2008.

2 Beschrijving van fase 1 en 2

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de eerste en de tweede fase van het scenariotraject. Het gaat hierbij om “de analyse van toekomstige trends” en “de ontwikkeling van de scenario’s”.

2.2 Fase 1: Analyse van toekomstige trends

- *Brainstormen over visies op de toekomst en trends onderzoeken*
In de periode van januari-mei 2008 hebben meer dan 300 mensen uit Nederlandse hogeronderwijsinstellingen (studenten, docenten, ICTO en IT medewerkers, directeuren strategie hoger onderwijs HBO en CIO's) tijdens 14 inputsessies gebrainstormd onder leiding van scenariodeskundigen Marco Snoek en Michiel Bouwens. De deelnemers (maximaal 20) zijn in de inputsessies gevraagd naar de trends en ontwikkelingen op het gebied van het hoger onderwijs en de leer- en werkomgeving.

Tijdens deze sessies stonden twee aspecten centraal:

1. Stel u wordt wakker in 2020, hoe ziet uw dag er dan uit? Wat doet u zoal?
2. Als er een orakel is, die u vragen kunt stellen over 2020, welke vragen en antwoorden wilt u dan krijgen over de digitale leer- en werkomgeving?

Tijdens deze sessies is tevens gekeken naar de grote van de impact en de mate van onzekerheid van de gedefinieerde trends.

In bijlage II is een overzicht weergegeven van alle hogeronderwijsinstellingen die een scenariosessie hebben georganiseerd voor hun studenten en docenten.

- *Drijvende krachten kiezen*
Tijdens de 14 inputsessies met het hoger onderwijs zijn veel trends verzameld over toekomstbeelden voor het hoger onderwijs en de consequenties daarvan voor de inrichting van de digitale leer- en werkomgeving in 2020. Uit deze grote hoeveelheid trends zijn 20 drijvende krachten naar voren gekomen. Deze drijvende krachten zijn geselecteerd op basis van door de deelnemers aan de 14 inputsessies aangegeven mate van onvoorspelbaarheid en mate van impact op de digitale leer- en werkomgeving in 2020.

Deze drijvende krachten zijn eind mei 2008 voorgelegd aan 11 experts (waarvan reactie van 10) met de volgende vragen:

- Zijn de beschreven drijvende krachten voor u herkenbaar? Zo nee, welke kanttekeningen maakt u dan?
- Kunt u aangeven of de drijvende krachten voorspelbaar dan wel onvoorspelbaar zijn. En indien onvoorspelbaar, kunt u de mate van onvoorspelbaarheid aangeven, op een schaal van 1-10? (1= zeer voorspelbaar, 10 is zeer onvoorspelbaar)
- Welke drijvende krachten mist u in dit overzicht, die in uw ogen wel van invloed zijn op de digitale leer- en werkomgeving in 2020?

2.3 Fase 2: Ontwikkeling van de scenario's

Van juni tot november 2008 is door verschillende personen uit het hoger onderwijs gewerkt aan de ontwikkeling van de scenario's.

- *Scenariosjabloon maken*
Op basis van de feedback van de experts heeft de projectgroep een impact en voorspelbaarheidsdiagram opgesteld bestaande uit vier categorieën drijvende krachten:
  1. Drijvende krachten met een **hoge onvoorspelbaarheid** en een **hoge impact**
Van deze drijvende krachten is het scenario-assenstelsel gemaakt!
  2. Drijvende krachten met een **hoge voorspelbaarheid** en een **hoge impact**
  3. Drijvende krachten met een **hoge voorspelbaarheid** en een **lage impact**
  4. Drijvende krachten met een **hoge onvoorspelbaarheid** en een **lage impact**

Deze drijvende krachten zijn opgenomen in hoofdstuk 3.

De door ons gehanteerde werkmethode gaat ervan uit dat voor het bepalen van de assen van de scenario's de drijvende krachten die onvoorspelbaar en een hoge impact hebben, nodig zijn. Drijvende krachten uit de eerste categorie dus. Na enige discussie is op basis van de input van het hoger onderwijs, validatie bij experts en een impact en voorspelbaarheidsdiagram het assenstelsel voor de scenario's tot stand gekomen (zie hoofdstuk 3).

- *Scenario's ontwikkelen*
In juni 2008 is in samenwerking met betrokkenen van het hoger onderwijs (delegatie uit de 14 inputsessies) gestart met de verdere ontwikkeling en detaillering van de vier scenario's. Elk van de vier scenario's is door een groep van 4-6- personen op hoofdlijnen uitgewerkt.
- *Scenario's presenteren*
Vervolgens is er in de periode juli - november 2008 gewerkt aan de presentatie van de scenario's. Hiertoe zijn verschillende vormen gekozen: voor elk scenario is een krant geschreven, alsmede een korte film gemaakt. Tijdens de SURF Onderwijsdagen 2008 zijn de scenario's officieel gepresenteerd.

3 Drijvende krachten en scenario's

3.1 Inleiding

In de periode januari – oktober 2008 is door SURFoundation (Platformen ICT & Onderwijs en ICT & Organisatie) in samenwerking met meer dan 300 mensen uit de hogeronderwijsinstellingen gewerkt aan toekomstbeelden voor de digitale leer- en werkomgeving 2020. In dit hoofdstuk zijn twee belangrijke resultaten van dit traject opgenomen; de 20 drijvende krachten (trends) waarop de scenario's uiteindelijk zijn gebaseerd en uitgewerkt en natuurlijk de belangrijkste uitkomst; de scenario's zelf!

3.2 De drijvende krachten

In hoofdstuk 2 is aangegeven dat uit alle trends die tijdens de inputsessies naar voren zijn gekomen, 20 drijvende krachten zijn gedestilleerd. Deze krachten zijn te verdelen in vier categorieën te weten:

1. Drijvende krachten met een **hoge onvoorspelbaarheid** en een **hoge impact** op de DLWO
2. Drijvende krachten met een **hoge voorspelbaarheid** en een **hoge impact** op de DLWO
3. Drijvende krachten met een **hoge voorspelbaarheid** en een **lage impact** op de DLWO
4. Drijvende krachten met een **hoge onvoorspelbaarheid** en een **lage impact** op de DLWO

Onderstaand zijn de drijvende krachten die van invloed zijn op het hoger onderwijs en de digitale leer- en werkomgeving op weg naar 2020, per categorie weergegeven. Bij de beschrijving van de krachten die voorspelbaar zijn, is tevens de richting van de voorspelbaarheid aan het einde van de drijvende kracht weergegeven.

Drijvende krachten met een *hoge onvoorspelbaarheid* en een *hoge impact* op de DLWO (van een combinatie van deze krachten is het assenstelsel gemaakt)

- *Gesloten versus open onderwijs*

Wat is in 2020 een diploma? Gaat het om een formeel door een instantie (overheid, instelling, NVAO) erkend certificaat op basis van een lijst van landelijk erkende opleidingen met helder afgebakende eindtermen/competenties met een duidelijk civiel effect. Of bestaan er in 2020 geen afgebakende opleidingen meer en kiest de student zijn eigen profiel uit een breed aanbod van binnen en buiten (nationaal, internationaal) de instelling, waarbij hij zijn competenties aantoonde in een eigen en uniek portfolio? En wat wordt de rol van de werkgevers bij het erkennen van certificaten?

Wanneer opleidingen met heldere eindtermen blijven bestaan, hoeveel vrijheid hebben studenten en docenten in 2020 dan binnen het curriculum? Wordt het curriculum in 2020 gezien als een warenhuis waar studenten gegeven vastgestelde eindtermen een grote mate van keuzevrijheid hebben in de onderdelen die ze volgen of zijn curricula gesloten en gestandaardiseerd?

- *Financiering door student vs financiering door de instelling*

Langs welke kanalen worden de hogeronderwijsinstellingen in 2020 gefinancierd? In hoeverre spelen hier de overheid, het bedrijfsleven en de individuele student een rol? Zal de financiering direct en/of indirect plaatsvinden? Denkbaar is bijvoorbeeld dat de student de instelling bekostigt, terwijl hij op zijn beurt bekostigd wordt door de overheid. In dat geval betalen zowel de overheid als de student, maar de instelling wordt door de student direct en door de overheid indirect gefinancierd.

- *Onderwijs & beoordeling in één hand vs leerwegaafhankelijke toetsing*

Hoe hangen in 2020 onderwijs en beoordeling/certificering met elkaar samen? Wie is verantwoordelijk voor de toetsing van de door de studenten behaalde resultaten? De docent zelf? Of zal de toetsing onafhankelijk plaatsvinden?

In het laatste geval: hoever gaat dan de scheiding tussen onderwijs en toetsing? Gebeurt de toetsing binnen of buiten de instelling (bijv. in onafhankelijke assessmentinstituten)?

- *Hoger onderwijs aanbieder van ELO vs student/docent die zijn eigen ELO kiest*

Hoe ziet in 2020 het infrastructurele landschap van een hoger onderwijsinstelling eruit? Zijn gebruikers van de infrastructuur in 2020 facilitair onafhankelijk van hetgeen een hoger onderwijsinstelling biedt? Kunnen die gebruikers, toegespitst op hun eigen situatie, zelf interactieve middelen en applicaties kiezen of zijn ze afhankelijk van de faciliteiten die de instelling biedt? Zal een instelling in 2020 nog wel investeren in een elektronische leeromgeving of biedt Web3.0 zoveel mogelijkheden dat studenten hun eigen leeromgeving op maat samenstellen?

En wat voor gevolg heeft een en ander voor zaken zoals privacy, beveiliging en informatiemanagement?

Drijvende krachten met een hoge voorspelbaarheid en een hoge impact op de DLWO

- *Student is prosumer vs student is consumer*

Consumeert een student in 2020 alleen het aangeboden onderwijsmateriaal door hoger onderwijsinstellingen of is hij betrokken bij de ontwikkeling van onderwijsmaterialen, als prosumer? Als prosumer (samentrekking van producer en consumer) is een student actief betrokken bij een opleiding, gaat op zoek naar informatie en adviezen, deelt zijn mening en ervaring met anderen en de opleiding. De door studenten verworven kennis (door onderzoek en ontwikkeling) wordt weer gebruikt als content van de opleiding.

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van prosumers. Experts zijn het erover eens dat er altijd wel een combinatie van prosumers en consumers zal zijn.

- *Formele vs informele kwaliteitsborging*

Wie of wat zal in 2020 bepalend zijn wat betreft de erkenning van de hoger onderwijsinstellingen en hun opleidingen? Gaat/blijft een formeel systeem hier de hoofdrol spelen? In hoeverre zullen informele entiteiten medebepalend zijn, zoals de student, het werkveld, de reputatie en het marktaandeel van de instelling? Als een formeel systeem de hoofdrol speelt, hoe komt dit in 2020 dan tot stand? Waar zal kwaliteitstoetsing plaatsvinden in het spectrum met als ene uiterste zelfevaluatie en als andere uiterste onafhankelijke en gestandaardiseerde validatie?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van formele kwaliteitsborging.

- *Directe vs indirecte kwaliteitsborging*

Hoe zal accreditatie in 2020 plaatsvinden? Wordt de kwaliteit van het onderwijs vooral bepaald door direct de kwaliteit van onderwijsprocessen en –resultaten onafhankelijk te beoordelen? Of vindt kwaliteitsborging vooral indirect plaats door de kwaliteit van het kwaliteitszorgsysteem van een instelling te bepalen.

Wat wordt er in 2020 geaccrediteerd? Accreditatie is immers mogelijk op het macro-, meso- en microniveau. Dat wil zeggen: op niveau van de instelling, de opleiding of zelfs onderdelen van de opleiding.

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van indirecte kwaliteitsborging.

- *Open vs gesloten content*

Van wie is in 2020 de content die in het onderwijs gebruikt wordt? Is de content (kennis, lesmaterialen) vrij toegankelijk voor iedereen (MIT, Open Content Knowledge/Open Educational Resources)? Of hebben kennisinstellingen en educatieve uitgeverij hun informatie via copyright afgesloten en moeten studenten of hogeronderwijsinstellingen voor de toegang tot die informatie betalen? Welk belang staat in 2020 centraal: het maatschappelijk belang of het belang van de (content)eigenaren?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van open content.

- *Docent als freelancer vs docent is instellingsgebonden*

Hoe vrij is de docent in 2020? Is hij een freelancer (individueel of collectief), die contracten afsluit bij diverse hogeronderwijsinstellingen, verantwoordelijk is voor zijn eigen profilering en marktwaarde en zelf moet zorgen voor het op peil houden van zijn kennis en didactische kwaliteit? Of maakt de docent in 2020 deel uit van het bedrijfskapitaal (een "meubelstuk", een commodity) van de instelling, wat zowel voor de docent als de instelling zekerheid biedt?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van de docent als freelancer.

- *Toename van internationalisering*

In 2020 is internationalisering gemeengoed binnen de hogeronderwijsinstellingen. Of het nu gaat om (fysieke of virtuele) student en docent mobiliteit en/of het aanbieden van internationale onderwijsprogramma's, de hogeronderwijsinstellingen zijn zodanig ingericht dat zij internationalisering optimaal kunnen faciliteren. Of leidt toenemende concurrentie in 2020 tot het terugtrekken binnen de eigen (nationale of Europese) grenzen?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van een toename van internationalisering.

- *Instelling als een netwerk vs instelling als traditionele structuur*

Hoe is een hogeronderwijsinstelling in 2020 georganiseerd? Is nog steeds sprake van een (hiërarchisch) model waarin faculteiten, instituten en opleidingen een rol spelen? Een structuur waarin een docent en student deel uitmaken van dezelfde groep gedurende een aantal jaar? Of is een hogeronderwijsinstelling in 2020 georganiseerd aan de hand van gemeenschappen en netwerken. Een structuur, waarin een docent en student vaker van groep verwisselt? En wat heeft dit voor effect op de professionele autonomie van de docent?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van een instelling als netwerk.

Drijvende krachten met een hoge voorspelbaarheid en een lage impact op de DLWO

- *Wie stuurt op de inhoud van het onderwijs?*

Wordt de inhoud van het onderwijs in 2020 vooral bepaald door de hogeronderwijsinstelling, of juist door de student, dan wel door het werkveld en bedrijfsleven? Of zal het de overheid zijn die de grootste inbreng heeft? En welke mate van vrijheid is er voor studenten en docenten om het curriculum samen te stellen?

Deze kracht is voorspelbaar, op weg naar 2020 zal er meer autonomie zijn voor de instellingen.

- *Doel van het onderwijs: het individu vs het collectief*

Wat is in 2020 de meest dominante kracht bij de inrichting van het onderwijs? Zal het vooral gaan om de individuele zelfontplooiing van studenten (bildung)? Of om de collectieve adaptatie aan een vastgestelde canon (conditionering)?

Wat betekent dit voor de visie op leren en de gehanteerde leertheorie: leren door kennis verwerven versus leren door kennis creëren? Maakt het HBO hierin in 2020 andere keuzes dan het WO?

Op weg naar 2020 zal het een combinatie van beide krachten zijn.

- *Docent anoniem vs docent als uithangbord*

Wat is in 2020 het uithangbord waarmee studenten geworven worden: De zichtbare docent, die het "uithangbord" is van de instelling? Of kiezen de studenten niet zozeer voor de docent, maar voor de instelling zelf? Wat betekent dit voor de professionele autonomie van docenten en voor de werkgevers-werknemersrelatie?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van de docent als uithangbord. De instelling als merk zal krachtiger worden op weg naar 2020.

- *Co-sourcing vs outsourcing*

Wie zorgt in 2020 voor de bouw, onderhoud, beheer en hosting van de infrastructuur en applicaties van een hogeronderwijsinstelling? Zijn het de partijen buiten het hoger onderwijs die verantwoordelijk zijn voor de bouw, beheer en onderhoud? Of zijn hoger onderwijsinstellingen in staat dit zelf te (blijven) doen? En wat betekent dit voor de ondersteunende diensten, zoals het IT centrum, bibliotheek, roostering en personeelsbeleid? Hoe zit het met outsourcing van leerfuncties in 2020, zoals begeleiding, kennisbron, toetsing, ...?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van outsourcing.

- *Instelling als (virtueel) merk vs instelling als fysieke omgeving*

Wat is in 2020 een hoger onderwijsinstelling? Is in 2020 nog sprake van een hogeschool of universiteit als fysiek gebouw? Kiest een student of een docent in 2020 een instelling vanwege haar fysieke omgeving, d.w.z. keuze voor de kwaliteit van de omgeving, faciliteiten, sociale studielandschappen, etc. Of kiest een student en docent voor een instelling vanwege de reputatie als merk: een hogeronderwijsinstelling die uitstekende opleidingen heeft, maar weinig fysieke faciliteiten biedt en waar virtueel boven face-to-face gaat?

Op weg naar 2020 zal het een combinatie van beide krachten zijn.

- *Nivelleren vs excelleren*

Welke ruimte is er in 2020 om je te onderscheiden? Wordt de samenleving (en dus het hoger onderwijs) gedomineerd door het gelijke kansen denken met de nadruk op het bewaken van minimumstandaarden? Of is er een cultuur waarin instellingen en studenten gestimuleerd worden om zich te onderscheiden, om te excelleren? Ontstaan er in 2020 (grotere) statusverschillen tussen instellingen, zetten we excellente studenten in het zonnetje, ...?

Deze kracht is voorspelbaar in de richting van excellentie.

- *Toename van levenlang leren*

In 2020 is de participatie in het hoger onderwijs substantieel toegenomen. Instellingen bieden onderwijs aan voor verschillende doelgroepen en maken geen onderscheid meer tussen voltijd, deeltijd en duale studenten. Studenten kunnen in 2020 op een modulaire wijze het onderwijs tot zich nemen. Of krijgt in 2020 het levenslang leren vooral vorm via interne en informele scholingstrajecten waar hoger onderwijsinstellingen nauwelijks een rol spelen?

Het levenslang leren zal toenemen op weg naar 2020. Het is voorspelbaar dat het levenslang leren niet bij het hoger onderwijs gepositioneerd is, maar eerder bij postinitieel onderwijs.

Drijvende krachten met een hoge onvoorspelbaarheid en een lage impact op de DLWO

- *Toenemende mobiliteit vs afnemende mobiliteit*

Hoe zit het met de mobiliteit in 2020? Reizen studenten heel de wereld rond om daarmee het beste onderwijs "binnen te halen" of zullen de prijzen van energie zodanig gestegen zijn dat het niet meer te betalen is om van huis naar het instituut te reizen? Zijn leren en werken of werken en leren straks zo onlosmakelijk met elkaar verbonden dat ze 1-op-1 geïntegreerd zijn?

- *Een inclusieve samenleving vs een samenleving die uitsluit*

(inclusief; we hebben een samenleving met voorzieningen die voorzien in het maximaliseren van de betrokkenheid van alle groepen in de samenleving).

Is in 2020 de kloof tussen arm en rijk groter geworden waardoor 70% van de bevolking geen toegang heeft tot het hoger onderwijs? Zullen grote groepen mensen niet over de kwaliteiten beschikken om uit de grote hoeveelheden beschikbare gegevens zinvolle informatie te destilleren? Is in 2020 iedereen vrij in de keuze van onderwijs en scholing? En wat betekent dit voor de rol van hogeronderwijsinstellingen?

3.3 De scenario's

Op basis van de input van het hoger onderwijs, validatie bij experts en een impact en voorspelbaarheidsdiagram is het volgende assenstelsel met twee drijvende krachten (ofwel dilemma's) tot stand gekomen:

Instellingsgestuurd Curriculum	
De Luchthaven: <ul style="list-style-type: none"> - Geborgenheid en borging - Microtechnologie implantatie - Focus op het individuele leerproces - Structureren en standaardisering - Private en publieke aanbieders - Leren op (eigen) niveau in communities 	Het Warenhuis <ul style="list-style-type: none"> - Motto: Gestandaardiseerde vrijheid - Alle kwalificaties voor beroepen en opleidingen in Europa zijn vastgelegd - Alle modules in Europa 7,5 ECTS - Gelijke Europese roostering - Toetsing per onderwijsmodule - Bekostiging onderwijs via Barroso's (leerbonnen) - Alleen bachelor en master opleidingen - Netwerk van coaches, met strenge kwaliteitseisen - Integraal platform voor werken, leren, netwerken en communiceren - Services van HO-instellingen verschijnen via plug-ins op platform, gebruikmakend van standaarden
Instelling gestuurd DLWO	Gebruiker gestuurd DLWO
De Supermarkt <ul style="list-style-type: none"> - Instelling is zowel privaat als publiek - DLWO als commodity ('het komt uit de muur') - Student = lerende werkende of werkende student - Student bepaalt volledig z'n eigen leeren ontwikkeltraject - Ontwikkelen = investeren = tijd, geld, netwerken, kennis - Maatwerk onderwijs i.p.v. standaard-curricula - Student kiest zijn eigen 'stimulator' ('geen klassieke docent meer') - Stimulator of "European Learning Professional" opereert Europees-breed - Stimulator is gecertificeerd om kwaliteit (kennis en netwerk) te borgen - Flexibiliteit in openstellen netwerken en kennis 	De Beurs <ul style="list-style-type: none"> - Talent en excellentie bepalend - Ik als uitgangspunt, zodat WIJ profijt hebben - EXIT: Overheid, Hoger onderwijssysteem en diploma's. - Gildesysteem is wat WERKT. - Leven, leren en werken geïntegreerd - Verbondenheid en wederzijdse afhankelijkheid - Basisbehoefte: digitaal en persoonlijk → netwerken en ontmoeten - Basisinfrastructuur GUIDE: Guild Information & Development system - Open leertechnologie en Open Content standaard
Gebruiker gestuurd Curriculum	

Toelichting:

Het raamwerk van de scenario's is in bovenstaand assenstelsel weergegeven. Een combinatie van de drijvende krachten die het meest onvoorspelbaar en een hoge mate van impact hebben op de digitale leer- en werkomgeving in 2020, zijn in het assenstelsel opgenomen: gebruiker dan wel instellingsgestuurde digitale leer- en werkomgeving (DLWO) en gebruiker dan wel instellingsgestuurd curriculum.

Op 20 juni 2008 hebben vier groepen van vijf personen de vier scenario's uitgewerkt. De uitwerking van bovenstaande vier scenario's is tot stand gekomen door te brainstormen over de invloed van de drijvende krachten uit categorie 2 (hoge voorspelbaarheid en een hoge mate van impact). Deze drijvende krachten zijn:

- Student is prosumer vs student is consumer
- Formele vs informele kwaliteitsborging
- Directe vs indirecte kwaliteitsborging
- Open vs gesloten content
- Docent als freelancer vs docent is instellingsgebonden
- Toename van internationalisering
- Instelling als een netwerk vs instelling als traditionele structuur

Een uitwerking van de vier scenario's is te vinden in de vier kranten die zijn geschreven. Deze zijn te downloaden via: www.surffoundation.nl/scenario2020
Tevens is er per scenario een film gemaakt, die ook te downloaden zijn via: www.surffoundation.nl/scenario2020

4 Hoe verder: fase 3

4.1 Evalueren en beleidsadviezen opstellen

Nu de scenario's zijn gepresenteerd tijdens de SURF Onderwijsdagen 2008 en beschikbaar zijn voor het Nederlandse (hogere) onderwijs, kunnen de laatste stappen gezet worden in deze scenariostudie.

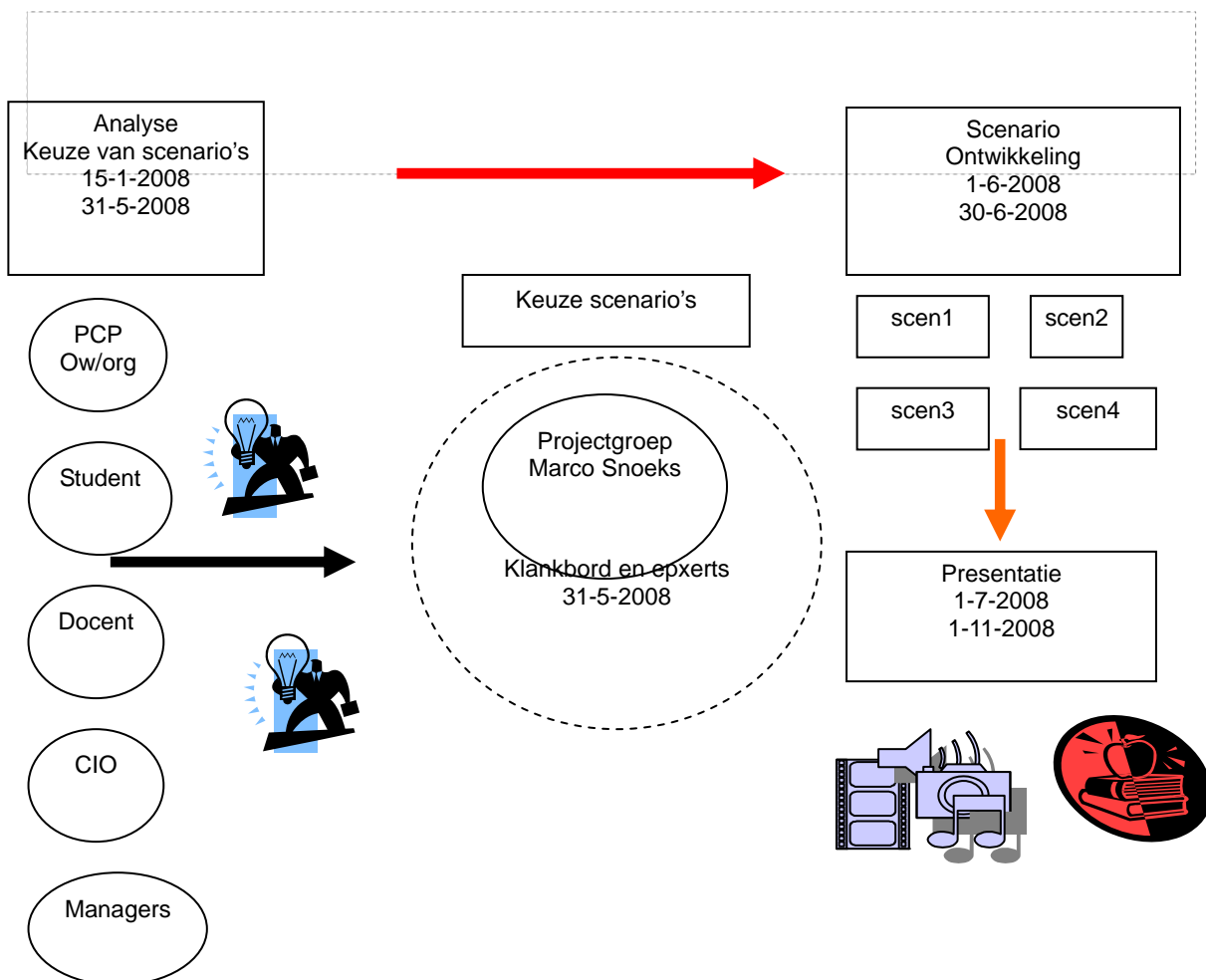
De eerste stap die gezet zal worden is de evaluatie en validatie van de scenario's. Tijdens de SURF Onderwijsdagen 2008 zijn er bijeenkomsten georganiseerd waarin deelnemers hebben gediscussieerd over de vier individuele scenario's aan de hand van de volgende vragen:

- Wat spreekt u aan aan dit scenario?
- Wat vindt u storend in dit scenario?
- Hoe waarschijnlijk acht u dat dit scenario realiteit wordt en waarom?
- Wat mist u in dit scenario? Zijn er ontwikkelingen die niet genoemd zijn?
- Wat moet er gebeuren om dit scenario realiteit te laten worden?

Deze bijeenkomsten worden ook nog een aantal keer in begin 2009 georganiseerd, zodat de hogeronderwijsinstellingen voldoende gelegenheid krijgen om hun reacties op de scenario's te formuleren.

Op basis van deze reacties, worden de scenario's geëvalueerd en kunnen vervolgens de (mogelijke) beleidsadviezen worden opgesteld. Uiteraard zullen de hogeronderwijsinstellingen hier ook weer bij betrokken zijn.

Bijlage I

Schematisch overzicht van proces en planning fase 1 en 2

Bijlage II

Betrokken hogeronderwijsinstellingen: scenariosessie voor studenten en docenten

- Universiteit Utrecht
- Wageningen Universiteit
- Hogeschool Arnhem Nijmegen
- Haagse Hogeschool
- Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
- Hogeschool van Amsterdam
- Hogeschool InHolland
- Hogeschool Zuyd
- Universiteit Maastricht
- Open Universiteit Nederland
- Universiteit van Amsterdam
- Vrije Universiteit